

Esti Kornél

Ötödik fejezet, melyben egyetlen hétköznapjának, 1909. szeptember 10-ének mozgalmas és tanulmányos leírása foglaltatik, s megelevenül az az idő, mikor még I. Ferenc József ült a trónon, és Budapest kávéházaiban csak különböző irányokhoz, iskolákhoz szító modern költők tanyáztak

(Részlet)

A kávéház – az ebédszünet alatt – csöndes volt, elhagyatott. Takarító-asszonyok jártak ide-oda, seprűkkel, rocskákkel, törölgették a márványasztalokat. Elkésett reggeli kávézók fizettek. Egy cingár artista haladt át a hölgszalomonon.

Pörkölték a délutáni kávé. Aromája megcsiklandozta orrukát. Fönn a karzat, a csavart, aranyozott barokk oszlopaival, mint egy buddhista templom, várni látszott valamit.

Itt telepedtek le, a törzsasztalukhoz. Először is anyagi ügyeiket igyekeztek rendezni. Kaniczkynak tizenhat fillérje volt, Sárkánynak harminc. Esti-nek egy korona négy fillérje. Kevés, hogy megvívhassák a mai csatát.

Sárkánynak, akinek a legnagyobb kilátása volt a mai napon, mert megírta versét, odaintette a délelőtti fizetőt, leolvastatott vele húsz Princeszást, feketét rendelt, aztán megmutatva kéziratát, melyet ma délután háromkor, de legkésőbb este hat és hét között eladhat a Fületlennek, tíz koronát kért tőle kölcsön. A fizető megadóan eléje tette az összeget. Esti dupla feketét rendelt. Kaniczky szódabikarbónát, vizet, kutyanyelvet.

A szódabikarbónát bevette. Lassanként, csupa szórakozottságból, megszogatta az előtte álló három pohár vizet, noha egyikbe Esti beleverte a cigarettájá hamvát. Krokot kezdett írni, hogy pénze legyen. Hirtelen fölugrott, a fejéhez kapott. Sürgősen telefonoznia kellett. Fényes homlokát

ideges gondok rajzották körül. Megkérte barátait, hogy kísérjék el a telefonfülkéhez. Nem szeretett egyedül lenni.

Amíg leértek a földszintre, lökdösődtek, vicceltek, ismerősökkel találkoztak, és elfelejtették, hogy voltaképp mit akarnak. A telefonokon undok alakok lógtak piócák gyanánt, németül beszéltek, vén fráterek, negyven-ötvenévesek, akik nemsokára úgymint meg fognak dögölni. Kaniczky fél óra múlva kapott összeköttetést. Diadalmasan jött ki a fürkéből. A nő eljön, délután háromkor. Sárkánytól kölcsönkért öt koronát, becsületszóra, s akkor Esti is megkapott az imént kölcsönadott két koronájából egyet.

Miután anyagi ügyeik valahogy rendeződtek, könnyűten ültek vissza asztalukhoz. Kaniczky pár mondatot írt a krokiból. Megint abbahagyta az írást. Hordárt hívatott, levelet küldött annak, akinek telefonozott. Cigarettaztak és sóhajtoztak. Nevettek és búsultak gyors egymásutánban. Integettek a tükörlakon át az utcán elhaladó nőknek. Amikor a pincér gyümölcsöket vitt előttük, keresztneveket adtak a gyümölcsöknek. Az alma: Károly, a szőlő: Ilona, a szilva: föltétlenül Ödön, a körte: a puhasága, életvegsége miatt Jolán stb. Valami nyugtalanság viszkedett bennük. Társasjátékot játszottak betűkkel, színekkel, hangokkal, összekeverve, ródítva-foldozgatva mindent. Fölvetették a legfurcsább kérdéseket, mi lenne, ha valami nem úgy volna, amint van? Nem, ők nem voltak megelégedve a teremtéssel.

Háromkor Sárkány az utalványért vágatott. A kávéház zúgott, a zaj a karzaton egyre erősödött. Ebben a harsány lármában érezték életük ütemét, azt, hogy mennek valahová, hogy haladnak előre. Minden asztal, minden füle el volt foglalva. A füstből viharfellegek tornyosultak. Jólesett elnyúlni ebben a gőzben, ebben a meleg pocsolyában, semmire se gondolni, figyelni, hogy fortyog és bugyborékol, s tudni, hogy azokat, akik benne lubickolnak, lassanként elernyeszti, megabálja, összefőzi, együvé kotyvasztja, egyetlen zsidongó korhelylevessé. Elszórva a különböző asztaloknál, bársonypamlagokon, székeken mindennapos ismerőseiket látták. Mind-mind megérkeztek.

Itt volt Bogár, az ifjú regényíró, Patáki és Ürögi Dani. Itt volt Arácsy, a festő, aki firenzei lovagruhában fényképezte le magát, törrel az oldalán, amint zongorázik. Itt volt Beleznyay, a híres műgyűjtő, Wilde és Rodin személyes ismerőse. Itt volt Szilvás, a „márki”, csontnyelű sétapálcájával, az utolérhetetlen csevegő, aki legújabb csibészszavainkat dévajul és mesterialien elegyítette a nyelvújítási szótárak, a régészek, az akadémiai székfoglalók avatag kifejezéseivel. Itt volt Elián, az idegorvos, Gólya, az iparművész, Sóti, a tudós, aki népmeséink eredetével foglalkozott. Boldog, a modern fényképész, aki Berlinben tanult, és Kopunovits, a tragikus színinövendék.

A New-York kávéház törzsvendégeinek szivaradományja a hadirokkant katonák javára
1915
BTM Kiscelli Múzeum Fényképgyűjtemény
Müllner János felvétele

*„A kávéház zúgott, a zaj a karzaton egyre erősödött.
Ebben a harsány lármában érezték életük ütemét (...)
Minden asztal, minden fülke el volt foglalva. A füstből
viharfellegek tornyosultak.”*

Itt volt Dayka, egy nagybirtokos szőke fia, aki a neokantianusokat bújta, és az ismeretelméletről beszélt. Itt volt Kovács, aki sohase beszélt, bélyegeket gyűjtött, és gúnyosan mosolygott. Itt volt Mocosay, aki már Párizsban is járt, Verlaine-t és Baudelaire-t francia eredetiben olvasta, s francia eredetiből idézett, nagy lelkeséggel és gyarló kiejtéssel. Itt volt Belényes, a „hites vegyész”, aki valami szabálytalanság miatt állását veszítette, most az újságok szerkesztőségeiben lebzelt, és adatokat szolgáltatott a leleplező cikkekhez. Itt volt Kotra, a dramaturg, aki a tiszta irodalmat követelte a színpadon is, a leg tisztább irodalmat, s elő akarta adni mellette ülő

barátjának, Géza Gézának Halálvárás című készülő drámáját, melyben emberek nem is szerepelnek, csak tárgyak, s a kulcs a kulcslyukkal hosszú és mély metafizikai vitát folytat. Itt volt Rex, a képügynök, aki dacolva a közvéleménnyel Rippl-Rónait dicsérte és szidta Benczúrt. Itt volt Ikrinszky, a csillagász, Christian, a konferanszié, Magass, a zeneszerző. Itt volt Pirnik, a nemzetközi szociáldemokrata. Itt volt Scartabelli, az esztétikus és polihisztor, aki meleg basszushangján részint Wundtról és a kísérleti lélektanról értekezett, részint a budai kis utcákról, igen érzelmösen, hangsúlyozva, hogy ő nem érzelmős. Itt volt Exner, akiről mindenki csak annyit tudott, hogy vérbaja van. Itt volt Bolta, aki nem tartotta Petőfit költőnek, mert Komjáthy Jenő a költő. Itt volt Spitzer, aki Max Nordaut tartotta a világ legnagyobb lángelméjének. Itt volt Wesselényi, egy széplelkű patikussegéd. Itt volt Sebess, akinek már két elbeszélése megjelent a napilapokban, s egy el volt fogadva. Itt volt Moldvai, a lírikus. Itt volt Czakó, egy másik lírikus. Itt volt Erdődy-Erlauer, egy harmadik lírikus. Itt volt Vándor V. Valér, a műfordító, aki minden nyelvből fordított, de egyet sem tudott, az anyanyelvét is beleértve. Itt volt Specht, gazdag szülők gyermeke, egy szerény, hallgatag fiatalember, aki nem írt semmit, de két évig kezelték zárt intézetben, és zsebében állandóan ott tartogatta a három elmeorvos által aláírt pecsétes bizonyítványt, hogy épelméjű. Itt volt egyáltalán mindenki.

Ezek mind egyszerre beszéltek. Arról, hogy van-e az embernek szabad akarata, hogy milyen alakú a pestisbaktérium, hogy mennyi Angliában a munkabér, hogy milyen messze van a Sirius, hogy mit értett Nietzsche az „örök visszatérés”-en, hogy jogos-e a homoszexualitás, és hogy Anatole France zsidó-e. Mindennek bele akartak hatolni az értelmébe, gyorsan és alaposan, mert nagyon fiatalok voltak valamennyien, alig többek húszévesnél, úgy érezték, hogy már nincs sok idejük.

Esti homályosan ismerte ezt a társaságot. Nem volt mindig bizonyos, hogy ki kicsoda, de ez nem is volt baj, az illetők sem voltak még bizonyosak, hogy kicsodák, hiszen egyéniségük, jellemük éppen most és éppen itt alakult ki. Megesett, hogy összetévesztett egy fényképészt egy költővel, s az is megesett, hogy őt tévesztették össze egy fényképésszel. Ezt kölcsönösen nem vették zokon. Elmesélték életüket, emlékeiket, eddigi szerelmeiket, terveiket, azután, ha jónak látták, be is mutatkoztak, formaságból, s esetleg meg is jegyezték egymás nevét.

Ott ült közöttük, hallgatta szavaik zsongását. Vonzódott hozzájuk. Ebben a zűrzavarban minden hang egy-egy billentyűt ütött meg a lelkében, rokon volt mindenkivel és mindennel. Ő nem értette az életet. Fogalma se volt, miért született erre a világra. Úgy gondolkozott, hogy akinek részévé

jutott ez az ismeretlen célú kaland, melynek vége a megsemmisülés, az minden felelősség alól föl van mentve, s jogában áll, hogy azt tegye, amit akar, például végigfeküdhethet a kocsiúton, és minden ok nélkül elkezdhet jajgatni, anélkül hogy különösebb megrovást érdemelne. De éppen mert életét a maga egészében értelmetlenségnek tartotta, a kis részeit külön-külön mind megértette, minden embert kivétel nélkül, minden magasztos és aljas szempontot, minden elméletet, s ezeket azonnal magáévá is tette. Ha valaki öt percig beszél neki okosan, hogy térjen át a mohamedán hitre, ő áttér rá, föltéve, hogy megkímélik a cselekvés nyűgétől, a szaván fogják, és nem adnak neki időt, hogy később mégis visszatáncoljon.

Így élni a nagy esztelenségben a kisebb esztelenségek közepette, véleménye szerint nem is olyan ostobaság, sőt talán a leghelyesebb, a legtermészetesebb életmód. Ezenkívül szüksége is volt erre a vad összevisszaságra, erre a maró pácra. Írni akart. Várta a pillanatot, mikor a kétségbeesés és undor odáig fokozódik, hogy már öklödni kell, s ekkor minden kiszakad majd belőle, ami fontos és lényeges, nemcsak a mellékes és esetleges. De ez a pillanat még nem érkezett el. Nem érezte még magát elég rosszul ahhoz, hogy írhasson. Zabálta a nikotint, új dupla feketét kért, hogy paskolja szívét, hogy tovább gyötörje örökké kíváncsi, mohó és játszi szellemét, s lázasan figyelte magában a belső lüktetést, olvasta ütőerét, mely százharmincat vert, boldogan olvasta, mint uzsorás a pénzét.

Nők vették körül. A „csongrádi asszony”, aki kéthetenként fölrándult az ura mellől, és szabad idejét írók között töltötte, irodalmi leányok, áldémonok, egy halvány artistanő, aki beteg lehetett s egy sárga arcú, puffadt nő, nagy és rettenetes, mint Klütaimnésztra. Fehérben, kékben, feketében ültek itten, kivirágozva a forró mocsárban, akár Hévízen a tavirózsák. Mindegyiket megárhította. Tétova pillantása nyugtalanul cikázott közöttük. Élvezte a véletlen cselvetéseit és halálos szeszélyeit, melyek minden másodpercben megváltoztathatják életét, és végzetté lehetnek. Figyelte a „csongrádi asszony” kezét, puha ujjai végén a körmeit, melyeket rózsaszínre sikált s hegyesre nyírt, elképzelve, hogy esetleg ez a nő is lehetne a sorsa, de idegenszerű körmeitől, melyek gyöngéden karcoltak, mint a rózsatövissek, megborzadt, s a gondolatot riadtan utasította vissza. A „csongrádi asszony” megkérdezte, mire gondol most, Esti fölényesen elmosolyodott, hazudott valamit, úgyszólván a nő mégis azt gondolhassa, amit ő gondolt.

Kaniczky a barátja mellére hajtotta a fejét. Ő nem minden nőt várt, csak az egyetlent várta, aki valami félreértés folytán nem jelentkezett, noha régen elmúlt három óra. A hordár se jött vissza, akit már délben elküldött a fontos üzenettel. Egy másik hordárt bízott meg, hogy a régit megkeresse. Átnézett a szemben levő kávéházba s a Rabló nevű kisvendéglőbe. Visszajö-

vet a telefonfülkében egy óra hosszat telefonozott különböző helyekre, eredménytelenül. Estinek intett, hogy mindennek vége. Rendelt egy kis irodalmit, melyet jó étvágygal elfogyasztott, aztán újra szódabikarbónát vett be.

Hét felé megérkezett Sárkány, aki három órától kezdve elkallódott valahol. Sugárzott a boldogságtól. Elmesélte, hogy életében egészen új korszak nyílt meg. Találkozott azzal az állítólagos óvónővel, akiről már annyit beszélt barátainak, hogy ők talán jobban ismerték, mint ő maga, kibékült vele, és most végre-valahára minden, minden rendbe jön, véglegesen. Esti és Kaniczky naponta hallották, hogy Sárkánynak új korszak kezdődik életében, és hogy rátalált az egyetlen nőre. Inkább az utalványra voltak kíváncsiak. Sárkány arca elsötétült. Elsősorban közölte, hogy minden pénzét elköltötte. Ami az utalványt illeti, az történt, hogy háromkor annak rendje és módja szerint fölkereste a kiadót, az rosszkedvében volt, félvállról odakiabált, hogy jöjjön hat és hét között. Hat és hét között meg is jelent, szelíden és udvariasan átnyújtotta versét, könyörgött, hogy fizesse ki, mire a kiadó, ez a göndör és véres gazember, aki Heródeshez hasonlított, hallatlan gorombaságokkal fogadta, kéziratát megköpdöste, lábával tiporta, őt pedig a szó szoros értelmében kirúgta. Hogy mint folyt le ez a jelenet, egyéni előadása alapján nemigen tudták elképzelni barátai, de azért fölháborodtak a kiadó tapintatlanságán.

Itt álltak tehát hárman, egy vas nélkül, hátuk megett rengeteg feketével, cigarettával, hordárköltéssel, a kis-irodalmi felvágotról nem is beszélve, s előttük az üres, kilátástalan éjszakával. Valamit tenni kellett. Az élet közönyösen hullámozott. Scartabelli a Bhagavad-gitáról meg a Nirvánáról beszélt nekik, mérsékelt érdeklődés közepette. Vándory V. Valér egy francia regényt fordított. Aziránt tudakozódott a jelenlevőktől, hogy mit jelenthet magyarul: *derechef*. Mocosay a kiejtését kifogásolta. Elkérte tőle a könyvet. Azon a véleményen volt, hogy ez egy olyan virág neve, mely nálunk nem is nő. Mások egy trágárságra gyanakodtak. Legtöbben azt tanácsolták, hogy hagyja ki a szót, mire Vándory V. Valér kihagyta az egész szakaszt, és tovább dolgozott. Ekkor lépett hozzájuk Hannibál, az éji árus, az ólomporfájával, száján megfagyott vigyorral, malac képeslapjait ajánlgatta, s utána mindjárt az óvszereit, mintha e levelezőlapok pusztá megtekintése is ártana egészségüknek.

Esti fölkel, megkereste az éjjeli fizetőt. Tíz koronát vett ki belőle. Egy aranyat kapott. Ezen osztozkodni kellett volna barátaival, akiknek régebről szintén tartozott, s bonyolult számítások után az üzletet félig-meddig jónak is gondolta, remélvén, hogy legalább rögtön visszakapja azt a koronát, melyet Sárkány máról még mindig nem adott meg. De

másként döntött. Egyszerűen megszökött. Rohant-rohant az utcán. Úgy tervezte, hogy bemegy az Írói Körbe, legalább hatvan koronát nyer, azt testvériesen három felé osztja, mindenkinek húsz-húsz koronát. A bakkasztalnál, a koporsó előtt Homonna ült, a híres nyerő, egy tekintélyes hírlapíró, aki abból élt, hogy a bankokat zsarolta. Ezt rossz ómennek tartotta. A kerek, csábító aranypénzt mégis odadobta a zöld mezőre, egyösszegben. Tétjét minden feltűnés nélkül besöpörték.

Ezt azonnal megállapíthatta. De vagy tíz percig állt meredten, mintha arra várna, hogy egy világforradalom megváltoztatja a sors föllebbezhetetlen döntését, s akkor az aranyát visszaadja majd a bankár.

A kávéházban úgy várták, mint a megváltót. Kaniczkyt két hordár fogta körül, aki visszaérkezett és követelte a pénzét. Ő egy darabig észokokkal próbálta magyarázni nekik, hogy nincsen igazuk, majd bevett egy aszpirint, öt perc alatt lekente krokiját a hordárok fedezete mellett, s eladta, szintén a hordárok fedezete mellett. Még pénzt is hozott haza, és dobott valamit barátainak.

(*Esti Kornél*. Összegyűjtötte és a szöveget gondozta Réz Pál. Budapest, 1981, Szépirodalmi Könyvkiadó, 81–89. old.)